

Kritikak eta erreseinak

EGAÑA, Andoni. *Pausoa noiz luzatu*, Alberdania argit. 1998. 282 or.

Egaña euskal kulturaren munduan bertsolarietan diharduen tipo bezala aski ezaguna dugu. Esperatzekoa zen bere narrazioagintzak herri iturri ukaezienak isladatuko zizkigula. Nola ez, bertsolariak bereak dituen jarrerak atzemangarri izanen zirela uste izan dugu bertsolariaren prosan. Adibidez, euskal tipologietan sartzen diren karakterizazioak, eskunetarako joerak, bertso-munduko zehaztapenak herri literatura xume baten kateaturak izan daitezke. Bere *Zozoak beleari*, Jon Sarasuarekin idatzirik gutun-hizketa ezaguna genuenok antzeko ildoa antzeman diogu eleberrian, idatz-tankerari dagokionez, batez ere. Beti izan gara kritikoak bertsolariak gure eremuan —azken urteotan, bereziki— hartu nahi duen, agian, gehiegizko protagonismoaz. Ongi ikusten dugu bertsolariak euskal arimaren espresio berezi bezala (eta hare gehiago gure kultura estimatzeko kera aparta bezala...), baina, aldi berean, bertsolariaren moldeak gizartean gehiegi bortxatu nahia

(adibidez, orain gutxi arte erdaldun huts izaniko eskualdeetara ere bere espresaera hedatu-nahia (Bilbo, Nerbio ibarreko ezkeraldera, Arabako lur erdaldunduetara, etab...) gehiegizkotzat hartu dugu, batzuetan, zeren eta bertsoen hornidurak giro aproposa eskatzen du, hots, mendeetan euskal giroan egoniko eremuan kutsu, gozamen eta arnasa... Maiz, bertsolariak bere eremutik kanpo dabilenaren susmoa dugu. Bertsolariaren eremu jatorrena —ikasletan bultzatzekoa— euskara biziaren mendetako esparru naturala da, artifizialkeriatan erori gabe. Bestalde, bertso-tema zenbait bitxia —eta absurdoa edo kurtsia ere— gertatzen da esparru oso akzidental, urrun eta estrainioetara lerratzen denean...

Pausoa noiz luzatu eleberriak Errepublika aurretiko matxinada famatu baten oihartzuna ekartzen digu oroimenera, hots, 1930 urtean —Errepublika eraiki baino urte bete lehenago— Jakako hirian gertaturiko altxamendua ez-

lortua. Beste eszenategia, berriz, 1960 urtean Zarauzko frantziskotarren komentuan jazotarikoak. Bi une eta bi eszenatoki nagusi desberdin, eta eleberri bat. Tartean Franco diktadorearen itzala... Eleberriak garaian txertatzeko dagien ahalegina hala ultertzen da hobeto. Loturaren bigarren protagonista —Galán kapitainaren alboan— Frai Kandido fraide frantziskotarra dugu. Fraideari soldaduska egitea Galán kapitain matxinatuarekin suertatu zitzaion.

Liburukian idazleak ez du asmoa izan gertakizun batzuen kroniko hertsia ematea —gutxi gora-beherako fabulazio-sarea eskaintzea baino—, nahiz eta jakako arazo eta gertakizunak isladatzeko pretentsioa, maiz, orrietan barrena astun samarra bihurtu.

Argudioaren aldetik ondo heldua dirudi gertakizun historiko baten inguruan josiriko eleberria. Beti izaten dira errazago eleberri batean bi eszenategi desberdin kontakizunera ekartzea, horrela jazotakoen kateadura diskurtsiboak asperra sortzeko arrisku urriago ukan dezake. Batzuetan, hala ere, eleberri hau ez da arrisku horretatik at geratzen. Esan behar dugu, alde batetik Espainiako Errepublikaren ingurukoak —eta ondorengo gerrate zibilarenak— nobela anitzen jatorrian egon direla han-hemen, eta, bereziki, gaztelaniaren eremuan. Bi-

garren eszenategia, hots, Zarauzko komentuari ingurumarikoak —gehienbat— jakakoak baino natural, malgu eta originalago emanak daudela uste dugu. Egañak fraile eta komentuko gauzen ezaguera osoagoa, hurbiltasun psikologiko garatuagoa azaltzen digu, eta bertako auzien islada trebeagoa. Pertsonaien segida karakterologikoa, komentuko gorabeheren andana hertsia —eta naturalagoa— lortzen da, nahiz fraideen bizitzaz jardutean topiko batzuetan erori ironi-puntua behartuz.

Estiloari dagokionez, nabarmentzekoa Egañaren maisutza euskal perpausari halako malgutasun luzea ematen. Egañaren perpausa, luzea, garatua, andana egituratu baten tipologiakoa da... Bere estiloa herrikoa da —ez sasi-kultista eta pedantea—. Bereziki, pertsonaien karakterizazioez ongi hornitua azaltzen da eleberria; euskarak bere herrikoitasunean dituen armak ongi erabiltzen ditu han-hemen... "Hargatik erantzun zion behin Joxe Kruzi ez txorakeriarik esateko, berak ondo asko ezagutzen zuela aberatsen kapritxo bekataritzat hartzeak ez zuela ez hanka ez buru, eta hala aditzera eman zionak ere hankak bai baina besterik ez zuela" (15 or.). Hemen zazpi lerroko perpausandana, eta ironiaren piperra. Kontakenez hori egiteko, maisu izan behar du batek, euskal mintzairaren ohikotasun enbrionala,

eskematikoa gaindituz. Euskal narrazio gintzaren azken urteetako lorpen berria, behar bada, idazleak perpausa garatzeko azaltzen duen ahalegin eta dohai-nean datza; egun gure hizkuntza ez da lehen bezain elementala, askoz konplexu, aberats eta jorriagoa baino. Horrelako adibideak erraz ugai daitezke.

Egañak, bestalde, ahozkotasunaren ildotik hurbil doazen ipuinak txertatzen ditu noizbehin. Ipuin horien helburua narrazioari herriaren ukitu xumea ematea izan daiteke, narrazio bera ipuinaren magian sartzea. Herrikoitasunaren beste ezaugarri bezala, bertsolari den idazleak esakuntara jotzeko duen makurrera nabaria. Behar bada, denok dakigu esakun batzuk aski behartuta kokatzen direla perpausuan. Egañak esakun zahar gehiegi darabil (70, 71, 90, 185...), eta esakun horietako batzuk arlote samar ahokatzten dira. Estilo zuzenak ez du eskatzen hainbesteko morrontza sententzialismoari... Sententzialismoa eleberriaren topiko gerta daiteke maiz euskal narrazioaren eremuan. Noski, hemen ez gara ari eleberri erruralaren kritikaz —erruralitate salbaia, bortitza edonon baita isladagarri, bereziki, Cela, Delibes, García Marquez edo Vargas Llosa baten orrietan (baina, esakun gehiegien andana zabar bilaka daiteke...).

Egañak, orobat, trebezia azal-

tzen digu pertsonaien karakterizazioak —eta deskribapen fisiokoak—ematerakoan. Bere eske matismoa argia, zehatza eta nabarra azaltzen da... “Giro piper-tu hartako arretaz baliatu zen kapitaina hitza hitzari soseguz erantsi eta kontaerari ekiteko!” (87). “Herriak oraindik estimatuko gaitu ba! —azaleratu zitzaidan aho-mintzera gaisorik nindukan behazun mingots hura” (105). Hemen oso ongi kokatuta *behazun* hitzetik datorren metaforizazioa (persona baten tipologiari atxikia). Ainguraren irudia erabiliz, berriz, fraideari eransten dion izaera: “Frai Kandidori nire arrangurak azaldu ezean, isilduaren damua ainguratuko zitzaidan erraietan, ausarta ezaren etsipenak jango ninduen berriro” (104). Eta, orobat, herriaren ahozkotasunaren hurbiletik doazen epitetot-andanak, maiz, izenlagun exozentrikoak direla. Adibidez, *petralipurdia* erabiltzen du, nahiz eta kasu honetan izenki baten ordainetan. “Petralipurdia bera zela hura galanta, pentsatu nuen orduan; ezin eraman zuela nire sona, nire ospea” (108 or.). Eleberrian, beraz, izenlagun exozentrikoen erabilpen berezia, noizbehin (nahiz horiekin ere kontutan ibili behar den -esakunekin bezala—aire herrikoi okituegian ez erortzeko). Beste honetan, *maltzurtu* kasuan —ohiko *maltzur* epitetora ordeztu — adizkira jo du. “Irribarrea maltzurtu zitzaion Galán-i, ezpainak gondola eta begi-niniak josto-

rratz buru" (166 or.) (hemen, orobat, aipagarri *gondola* eta *jostorraz* metaforak). Oso maiz, idazleak hain aspergarri eta errepikakor gertatzen den dialogoen tarteko "esan zuen" delakoa epiteto batetik abiatutako adizkia ordezkatzen du (adibidez, *tematu zen* "temati esan zion" ordez, *lehaitu zen* "lehiaz esan zion" ordez). Horrela elkarrizketako perpausak errekurtsu errepikakor txiro batez aske ikusten dira.

Deskribapen somatikoetan eleberriak maisutasun —edo idatz-malgutasun bera—. "Goiko ezpaina zuen gutxik bezalako: bi erpinen arteko tolestura sakonak sudurperainokoa erretentzen zion... Kolonia urez blai egindako ile zapalak nabarmenagotzen zizkion" (22 or.). "Hasi zuk nahi duzunik— erantzun nion espartzatutako mingaina gau-mahaiaren gainean neukan ur-basokadari trago eginez goxatu nahirik" (99 or.). *Espartzuaren* irudia mihiarekin lotzea —mihi idorrek batzuetan halako hots latza atera dezakeelako— azertu literarioa da. Eta herri hizkeratik harturiko epiteto hornituriko hurrengo kontestualizazioa: "Gizajoak hamalu urte zituela utzi gintuen. Mutiko sendo zen, kilo bat gerezi jaten neronek ikusi nuen behin, ahultzen ahultzen (hemen *errepika* idazleak apropos enfasia *lortzeko*) hasi zen. Kemenik gabe, mizkin eta

jangartsu azaltzen zen etxean" (131-132 or.). Baita hurrengo ere: "Beheko ezpaina dardarti sumatu nion. Arnasaldi laburrak egin zituen sudur-zuloak ireki eta zabalduz. Begiak kristal moduko mintza busti batek hartu zizkion" (148 or.). *Kristal moduko* konparaketa hemen ongi ahokatua dago. Honelako adibideak asko ugal daitezke.

Eleberriak, baditu beste baliapideak (anaforak, enumerazioak, metonimiak, prosopopeiak, eta abar...). Behar bada, paisajearen trataera —nahiz present egon— ez da hainbeste erabilia bere alde animiko eta bisemikotik, euskaldunoi —eta gaztelaniaz idazten duten autore vaskoei ere— hain gustukoa zaien baliapide leterarioa, alegia.

Amaitzeko, eleberriari, formaren aldetik garapena lortu badu ere, orri dexente soberakoak gertatzen zaizkio. Akzioa errekurtsu erretoriko, itzulunguru eta esakunen inflazioan luzatzen da maiz. Orri asko dialogo eroso ea errepikakorretan galtzen da, akzio —eta ezenategi desberdinen falta— nabaria delarik. Guretzat Zarautz aldeko eszenategian emanak natural eta orekatsuko daude, Jakakoak, aldiz, astun errepikakor eta nagiago. Orri batzuen ekonomia ongi leterkeen eleberriari.

Luis Mari Mujika

ARISTI, Pako. *Urregilearen orduak*, Erein argit. 1998, 364 or.

Luze eta astiro —pasarte erre-pikakorrez— hedatzen den eleberria dugu *Urregilearen orduak*. Modernitatean kokatu nahia azaltzen du autorearen obrak—. Modernitatea, posmodernitatea, eta abar, beste korrante anitz bezala, subjetoak gerta daitezke. Denen oinarrian, ordea, eskakizun bat du derrigorrezkoa edozein lan literariok, hots, tramaren nabartasuna, lan estetiko ongi eginareen marka, baliapide zenbaiten ardatza, irakurleari eskainitakoaren alde ongi landua. Hori gabe ez da aski obra bat modernitatean —edo eta posmodernitatean— kritikoen aldetik kokatzea. Obra ez bada behar adinakoa —tramaren aldetik errazkerietan, sakabaketa erosoan hedatzen bada— eleberria nekez onar daiteke... Euskararen esparruan —modernitatearen izenpean ageri da eleberrri zenbait— maiz, txabakanoa da, erosokeria hutsa.

Aristik badu bere ildo berezia eginga euskal literaturan, hala nola, narrazioan *Kcappo* eta *Irene* eleberriak, eta ipuingintzan *Autostopeko ipuinak*, adibidez. *Urregilearen orduak*, azken nobela, gure ustetan, lan irregularra da, ero-soegia tramaren aldetik hainbeste orritan zehar hedatzeko. Ez da eleberrri historikoa, eta, maiz, halakoak aukera erosogoak gertatzen dira beharrezkoa den egitura edo trama eraikitzeo unean.

Gaurkotasunari lotua agertzen da hemengo nobela, baina, maiz, segidazko trazo garaturik gabe. Egungotasunak ere trazoak behar ditu, dena desarilkaturik gera ez dadin.

Urregilearen orduak —modernitate barruan— euskal erruralitate berri baten andanan koka daiteke. Bertan herri txiki bateko tabernako pasarteak ematen dira (droga, homosexualitatea, musika berriaren alderdiak, gazteriaren lekukotza gatazkatsua...). Herri baten monotonía gaindi dezaken elementurik aski azaltzen da eleberrian zehar, baina izugarri berriatua, garatu gabeko saio bezala, ze bertako erruralitate nahastekatuak trama ezaren ildo ez-egitaratu batera garamatza... Atalak eta kapituluskak zirti-zarta saltatzen dira, unekoa edo instatekoa soilik isladatuz, eleberrri osoak gopuztura jakinik ez duela... Bai, lan gaitza da eleberrri egituratu bat lortzea. Horrek disziplina eskatzen du eleberrri modernoa egiterakoan ere (eta ez ahantzi, bestalde, beste ezaugarriak: estiloa, kontaera, magia esateko era, eta abar...). Salto gehiegi dago, behar bada, eleberrian, pertsonaiak beha adina harilkatu gabe geratzen direla. Unearen presan hala-nola botatzen dira pasarteak —azpian garatuago esperoko zen trama-ardatza eskasegi geratzen delarik.

Hizkuntzari behatzen badiogu, aldiz, bada bertan freskotasunik, irudi eta dialogo ongi egitaratuen garapenea. Estilo zuzena du, inolako aurreritzi lexikaletik askea, hots, herriko hizkerari atxikia... "Agarradoan, dulzemeneoan..." dioenean, adibidez, herriagandik jasoriko mintzo ez-estereotipatua biltzen du, fresko-fresko... Batzutan diskutagarria gerta daiteke bere opzio erderizantea, baina ados nago hizkuntzak ez duela kortse lexikal hertsiegirik ukan behar—. Azken aldi honetan —orain hamar bat urteko txabakanismo edo txaldankeria lexikala gaindituta— idazle batzuk beste garbizalekeriara lerratzen ari dira, propioki —saiamen horretan— neologismoetarako baino gehiago amaigabeko lokalismo erdi ihar, erdi fosiletara jotzeko makurrera azalduz. Biak dira joera diskutagarriak, ezbaiezkoak... Aristiren idazkera —alde horretatik— hautamen aski freskoa da, ausarkeria erderizante batzuk albora utzita.

Modernitatean ahokaturiko bere erruralitatean mitologia eta tradizioko pasarteei esker, halanola, Mari, Mateo Txistu, Elgeta soinu-jole historikoa (eta Joxean Agirre kazetariak jadanik nobelatu zuen soinu-jole horren bizia...), ehiztariak, Mindegia aizkolaria eta gisakoak azaltzen zaizkigu. Arazoa, ordea, ahokamenduan egon daiteke... Hori dena hobe legoke trama on baten plataforman, hain nasai eta lasaka eman gabe.

Taberna gertatzen da eszenategi nagusi herrian —eta berdin, Luisari dagokionez, Pub delakoa—, baina hori dena matazatuago —tramazko disziplina batean emanago— eskaini behar zen, gure ustetan, eleberri garatu bat ateratzeko. Herriko estanpak —gazteria irten baten estanpak (droga, homosexualitatea, taldearen rola, amodioaren pasarte sentsualak, eta abar...) ongi daude, baina garapen nagusiagoaz.

Dialogoak zaluak, freskoak dira, baina erosoegiak, merkeegiak batzuetan, tramaren ildo errazegi pasatzen baita batetik bestera, aurrekoa behar bezala garatu gabe. Hainbeste atal eta kapituluska —trama egituratuago baten gabezia— arriskutsu gertatzen da. Eleberria, maiz, inpresio, aldarte, eszenategi azkarrengien plataforman geratzen da.

Deskribapenetan Aristik badu lehen aipaturiko trebezia. Asmatu-rikokarakterizazioak eskema zehatzez eskainiak dauke... Adibidez hurrengo pasartea aberatsa da: "Belargabea, antzizar eta iziteek artilearena dirudien kolore beis zuhaila eman dioten lur errantza-marroiaren ondoan zotal ezkoaren marroia ilun-biziaren gisa mugitzen dira dirdaitso nekaren begi marroiak begi katiluen umeltasunean, begien aldamentetik aurpegian behera lerratuz datorren adatsaren ile sortek landu gabeko lur idorraren horitasunez

inguratzen dituztelarik". Pasarte honetan kolore-nabartasuna eta perpausaren andan luze eta malgua, periodo kateatuetan hedatzen dena. Horrelakoak ez dira falta eleberrian zehar... Perpau-sak, sintaxiaren aldetik ere, azterketa berezia mereziko luke. Epite-toak, bestalde, jori erabiltzen ditu, eta trebeago sentsualitatearen aldeak isladatzerakoan. Idazkera fresko horrek, ordea, tramaren ga-rapena behar luke, eta horrek

baldintzatzen du, funtsean, eleberria.

Urregilearen orduak, bada, ba-ditu bere aportazio garbiak —es-tilo zuzena, dialogo lortuak, ze-haztapan bitxiak—. Tramaren aldetik, berriz, ongi harilkatuga-bea da, harat-honat gehiegi dabi-len zerbait, ugaritasun komodo eta erraz batean kokatzen den zerbait. Horregatik, modernitatea —eta posmodernitatea— euska-raren esparruan tentu kritikiko es-tuagoz hartu beharko litzateke.

Luis Mari Mujika

RIVAS, Manuel. *El lápiz del carpintero*. Edit. Alfaguara 1998, 201 or.

Rivas idazlea Galiziako balio literario onenetakoa dugu, eta he-men erresainagai dugun liburu-kia, prezeski, galizieratik itzulia izan da. *El lápiz del carpintero* eleberria Espainian, berriro, moda jarri den gerrate zibilaren inguru-ko narrazioaren jalgipena dugu. Hala ere, eleberriaren pretentsioa ez da gerraren kronika zehatza egitea —ezta ere urruneko segida osatzea—; gerra aitzakitzat har-turik pasarte tangenzial batzuk ematen dira, non malura, zori-gaitz existentzialaren gainetiko umorea, ironia ongi oretua, eta amodioaren garaipena diren na-barmenen.

Manuel Rivasek doluaren edertasuna —saminak duen geru-

za sakon baikorra— destaltzen jakin du, pixkana berak aipaturi-ko *realidad inteligente* delakoa lortu du aldarte eskoren bidetik argira irtenaz. Eleberriak psikolo-gia eta poesia anitz dauka; dolua-ren alderdi positiboa bilatzen du, eta nahiz gizasemeak eta emaku-meak gerraren lokarrian ezarri, pasarte bakoitzean bizitza gain-ditzeko filosofia itzurtzen du modu aski originalean.

Idazlea ezaguna genuen *En salvaje compañía* eleberria iraku-rria genuelako. Aire errural —eta galiziar narrazioaren magiak uki-turiko prosan— batean emaniko olde literarioak nabarmen bertan. Galiziarrek —Cela eta Torrente Ballester lekuko direla besteen ar-

tean— egitate existentziala eszenategi oso primitibo —baino aberatsean erreakzioen aldetik— jarzteko trebezia azaltzen dute. Esanen nuke euskal erruralismoak ere narrazioan badituela batera-bideak Galizian ematen denarekin; bi kulturetan magia eta aintzin mitoekiko makurrera nabaria delako. Rivas, bestalde, *Todo ben* eta *Bala perdida* gisako narrazioak —gazteriarri bideratuak— ditu argitaratuak, eta orobat *¿Qué me quieres, amor?* (Alfaguara, 1966), Torrente Ballester eta 1966 urteko Sari Nazionala narrazioan irabazi zituena.

Hemengo eleberrian protagonista Da Barca doktore da, gerra-ko preso, mundu imaginario aberats bat ontzen duena, bere inguruan gerraren estampak, gartzelako pasarteak, tren-geltokiko pasarteak, amodioaren eremuan gertaturiko gazi-gezak maisuko isladatzen dakiena. Esan dugunez, gerra ez du oso-osoan —eta deblauki— ukitzen, zeharka baino; jakina denez, gerra zibilak ez zuen ukitu, hain zuzen, orokorki Galizia, Espainiako beste lurralde asko bezala. Gauza bitxi bezala jalgi dezagun pintore batek Obradoiroko atari nagusi marrazten duela, eta bertako profeta eta santuen betartean apoteosia gartzelako adiskideen imajinekin osatzen. Preso-zaina, presoak, Da Barca doktorea eta honen emaztegia gertatzen dira eleberriaren protagonista, bereziki. Herbal preso-

zainak, hain zuzen, Club bateko neskari kontatzen dizkio —modu oso aske eta ez-harilkatuan— gerrarekin zeirikusia duten pasarteak. arakatzean marrazturiko ildoak eleberriaren oinarri izanen dira.

Eleberrian, bada, nabarmentzekoak dira —estilo oso zuzen, poetikoan— amodioaren inguruko andanak, Conxoko eroetxeko pasarte bortitzak, Izarne mojarrekin Da Barca dituen dialogo bitxiak, Herbal preso-zainaren erreakzio kontrajarriak, eta abar. Azkenean, errukiaren garaipena —une batzuetan, behintzat— eta gerra berak eleberriari ematen dion atze-ohial gaitz eta sugerentea dira narrazioaren ardatz.

Eleberriaren estiloa nabarra, gozoa —eta bortitza— da, Rivasek idazteko duen maisutasun original ez duena. Prosa bizia —bitxia gehiago, behar bada— galiziar mundu zeltikoaren xarmaz ukitua ageri zaigu. Galiziarren ukitu ironikoa, orri askoren deje poetikoa ageri da gutxien espero duzunean. Dialogoak ere poesia berean ahoka daitezke. Nahiz gerraren historia nahiko salbaia, basaitia izan berez —guduak hala izaten direlako— galiziarren umore isila —ezkutukoa hobe— nabarmen da, mindurari esperantzaren alde positiboa ezarriz.

Poesiara metaforizazioaren bidez joateko joera hori nabarmen edonon. "Reconoció el escarnio.

Se sabía defectuoso, anormal, Y por eso también tenía el instinto de la muerte. Era a la vez animal y planta. Tenía y no tenía raíces. De ese trastorno, de esa rareza, surgió el gran ovillo. Una segunda naturaleza. Otra realidad. Eso que el doctor Novoa Santos llamaba la realidad inteligente" (31). Hemen mintzo poetikoa garbi. "Tenía y no tenía raíces" delakoan bizitzaren plataforma deskriptiboa. Berdin hurrengoan: "Ella dijo que le regalaría un saquito con horas. Que sabía de un feriante de Valença que vendía horas de tiempo perdido" (69).

Amodioaren tratamenduak ere parametro poetiko antzekoetan azaltzen dira, maiz. Mintzo bejetelean txertaturik, segidakoa eskaintzen digu: "El limonero tiene melancolía. El rododendro está simpático. Aquel castaño fue para Marisa un hogar clandestino, el hueco de un camarote en el tronco centenario con su ojo de buey desde el vigilar el mundo sin ser vista. Ella y el castaño compartían al menos un secreto" (137). Izarne mojaren pasarteek ere freskotasun aparta dute, mojen inguruko literaturan ohiko den melaskeria gaindituz. "Bajo la luna, andaban y reandaban el camino del monte de pinos. Lo que no sabía Herbal era que una ocasión la monja Izarne también había mandado al infierno al doctor Da Barca" (174). Mintzo bortitz eta zuzenbera hurrengoan ere: "Usted está

enfermo. Por lo que más quiera, madre, no diga eso. Son los nervios que se me meten en la cabeza. Esto también es una enfermedad, dijo a ella. Se cura rezando. Ya rezo. Pero no se me arregla. ¡Pues váyase al infierno!" (172). Hemen bi jarrera erlijioso —edo transzendental— kontrakoak. Mojak erreazio oldetsu, gogorrek azaltzen dizkio doktoari, topiko guztien gainetik.

Bestalde, garratzak islada-tzeakoan ezin utzi aipatu gabe Conxoko zoroetxean agertzen diren pasarteak. Han zoro ez dau-denak —eta gero ero bilakaturikoak— badira. Eta mintzoa euren buruz ere bortitza da. "Y llevo aquí encerrado dos años. El pintor pudo ver sus propios ojos. Un blanco de nieve con un lobo solitario en el horizonte. ¡Pero yo no estoy loco! Eso mismo fue lo que yo le dije" (45).

Rivasen estiloa zehatza, etenez beterikoa da, eta nahi duenean poesiara ere txangoa egiten badaki, mitoen mundu zabaletik datorren irudi-iturri oparoa profitatuz. Aipatzekoa da idazlearen trebezia pertsonaia zehatzen karakterizazioak eta deskribapen somatikoak ematerakoan. "El rostro delgado y pálido, ligeramente teñido en las mejillas. El barniz del sudor en esta aula fría. La melancolía de la mirada. Esa belleza física". (50). Hemen idazkera laburra, etena, eta "el barniz del su-

dor" gisako metafora bitxia. Orobat: "Allí estaba. Su pelo rojo, el arco iris de sus ojos, iban apartando la niebla del andén. El doctor, esposado, golpeó en el cristal con los nudillos" (187). Zehaztapen deskriptiboak eszenategi askoz sotilagoan ere kokatzen ditu, hegaztia pentagraman hegan jartzean bezala, ahantziriko amodiozko zitara ihes egina bailitzan (15 or.).

Beste gauza asko jalgi daitezke Rivasen estilo bereziaz. Goian esan dugunez, eleberri honen oihartzun sakonenak, galiziar estilo lanbrotsuaren xarman ahokatu behar da, eta idazleak gauza laztzenetan ere punto oneko ironia leuna —eta limuria— itzurtzen trebezia erakusten du, bera dugularik gaur egun Galiziako ahots orginaletakoa.

Luis Mari Mujika

IRAIZOZKOA, Aita Polikarpo. *Hitz neurtuzko lanak*. 24 x 15,5 zm., 406 orr. Nafarroako Gobernua. Hezkuntza eta Kultura Departamentua. Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusia. Iruña, 1997.

Agustin Zarranz Bermejo zituena bataiozko izen-deiturak Kaputxino Ordenan sartzerakoan Aita Polikarpo Iraizozkoa izentzat hartu zuenak. 1897an jaioa zen Nafarroan, Ultzamako Iraizotzen eta Lekarotzen hil 1980an.

Bere salmoak, hamalaudunak eta gainerako olerkiak, gure belaunaldian nork ez genituen maitate? Aita Polikarpok, "Urtsuya" eta "Irisarri" izenordeak erabiliz eskal aldizkarietan eman zituen olerkiak euskara aberatsez eta neurritz ongi taxutuak gogoz irakurtzen genituen.

Aldez aurretik esan beharra dut K. Mitxelena zenari gogoko zitzaizkiola eta *Egan*-en zenbait olerki argitaratu zituela.

Orain, Frantzisko Ondarra prestatzaileari esker iritsi zaigu olerki bilduma hau, Fernando Pérez de Viñaspre Hizkuntza Politikarako Zuzendari Nagusiaren aurkezpenarekin, Gregorio Anduezen hitzaurrea A. Polikarporen nortasunez eta F. Ondarra euskaltzainaren sarrerarekin.

Bere lehen olerkiak, berberak zioenez: "Gure Hirugarren Ordenako senidetzat Iruñean ateratzen zen hilabeterokoan, hor agertu ziren nere lehenbiziko bertsoak (1916), euskera berriz ikasten ari nintzalarik Hondarribian". Gero hilarteraino jarraitu zuen hiz-lauz zein bertsotan idazten, gure literaturarako lan baliagarriak eskainiz. Horregatik, ongi dio G. An-

dueza jaunak: "Euskaltzaindikoek, anartean, ez zeukaten ahazturik aita Iraizotz. Iruñean egindako bileran —1968 urteko abenduaren 4.ean—, On Manuel Lekuona buru zela, euskaltzain oso izendatu zuten".

Euzko-gogoa, Zeruko Argia eta Oleriti aldizkarietan argitaratu zituen bere olerkirik gehienak. Eta orain bertsozko liburu apain hau honako sailkapenez dator: I. Salmoak, II. Hamalaudunak, III. Gainerako olerkiak. Ondotik, hiztegia eta bibliografia.

Uste dut, adierazpenez, merezi duela olerkietariko zenbait hemen ematea, irakurleak jakin dezan nola janzten zuen bere bertsozaintza. Aipamen guti batzuk egitekotan, lehendabizi ezin utzi bere euskaraganako gogo zintzoa, zeren hala agertzen bai digu Etxepareren erara hamalaudunetan eman zuen honako lekukoak, 239. orrialdean datorrenaren arabera:

*Jalgi adi berriz kanpora, Euskara,
oi Euskara zahar eta beti guri;
ager adi garai, errege iduri,
gure mendi, zelai, herri, hiritara.*

*Ondikotz ! Luzegi egon haiz plazara
ezin jalgiz etxe-zokoan beltzuri;
hire ume onek negar ta zinkuri,
etsaiek artean irri ta karkara.*

*Erauntz ezak, erauntz doluzko zurdatz,
joan duk (agian betiko!) ekaitza,
zeruan agertu iguzkia diz-diz.*

*Jaiik adi, Euskara, gazte lerdan arrai;
jauntzi ederrenez apaindurik orai
jenden aitzinera jalgiz adi berriz.*

Aldiz, Testamentu Zahar eta Berriko gaiak zerabilzkin hamalaudun gehienetan eta, zer esanik ere ez, horien artean oso bereziak dira Jaiotzari buruzkoak, 187-188. orrialdeetan.

Hitz jolasa ere maite zuen, adibidez, 359-360 orrialdeetako "Kukua" deritzanean agertzen denez.

Bere abertzaletasun sentipenen lekuko hor dira Gimnasia "Lekarotz"en (Tolosa, 1934) emanak, 388. orrian datorrenez:

*Bai ederra dala Aberri maitea,
bere mendi, ibai ta itsaso asarrea !
Nekazari sendo, itsartar gogorak,
ume musu-gorri eta gazte bizkorak.*

*Eia, Euskaldunak !
eutsi, eutsi Aberriari,*

*beti-betiko galdu ez dedin
eta erori.*

*Ots egin guziok: Gora, gora
Euskaldunen Aberri ederra !
Gora ta gora!*

*Seme-alaba zintzoak
dauden etxera*

*Jaunak bidaltzen du
zoriona esku beteka.*

*Eia bada ! Euskaldunak,
Aberri ama goratu dezagun,
zorionez bete dezagun.*

*Oi berdingabeko Euskalerrria!
zure edertasuna gorde beti !
zure oitura garbiak,
ez galtzera utzi zure legeak.*

Aita Polikarpo, langilea eta bake-gizona zen, oso humanista ageri denez, bere "Jauna, iguzu bakea", izatez 1954.ean idatzia, baina gaur bertan ere ez datoz gaizki, bereziki gure herriarentzat, gogoetabidez zerbait hoberik lortuko badugu. Hara zer zioen hamalaudun neurrikoan:

*Gizadi osoa nahasirik dago,
nonnahi gaiztoak dirade nagusi,
bazterretan hanbat bekatu itsusi,
hanbat bidegabe, gorroto, etsaigo.*

*Bakerik ez nihon, bai gudurik asko,
hanbat odol-ibai ta nigar-erauntsi;
gizaldea, elkar ezinez ikusi,
elkar sarraskitzen ari zein gehiago.*

*Zuregana gatoz oihuz: Jauna, Jauna,
zuzen zazu hoinbat makurbide, zutaz
landa nihork hori egin ez dezake.*

*Urrikal zaitea, bai urrikal gutaz,
eta emaguzu egiazko bake
mundu galdu honek ezin demaguna.*

Goñiko Teodosioren kondairari buruz ere aritu zen. Izan ere, gazta-roan nork ez dugu irakurri Villosladaren Amaya eleberria? Hala ere, Aita Polikarpok bere ikuspegitik hartzen du gaia, "Iainkoa ta Goñi" Iruñean egin zen lehiaketan saritua izan zen 1925. urtean, eta liburuaren 237. orrialdean honako hamalauduna irakur dezakegu:

*Gauazko goibelak aienatu dira;
mendien atzetik sorturik emaro,*

*urrezko dirdirak banatuz oparo,
iguzki sutsua igan da ortzira.*

*Aralar aldeko Artxueta mendira
igan da Goñiko Zalduna goizago;
ta gain hartan orai gogoetan dago
ezker-eskuin dauzkan bazterrei begira.*

*Bera izan nahiz Euskaldunen Buru,
handinahiak du kezketan imini,
bihotza taupaka, sutan aurpegia.*

*Begiak irauliz inguru-inguru
oihu hau bota du: Jainkoa ta Goini!
neurea zara zu, Euskaldun Herria !".*

Liburu mardul honek ez dauka galgarririk, bai ordea bertatik zer ikasirik.

J. San Martin

NARBAIZA AZKUE, Antxon. *Eibarko euskara: Gutxiespenaren historia*. 24 x 17 zm., 127 orrialde. Eibarko Udala. Euskara batzordea, 1998.

Eibarko euskarari buruz Euskal Herrietan hain hedatua den euskara txarraren ustea jorratzen du Antxon Narbaizak liburu honetan, noiztik eta zertatikoak diren iritzi horiek. Zabal ari da lekukoak eskainiz, behar bada zabalegi, baina zentzuz eta ausart, uste horien konparaketaz bizkaieran orokorki azalduz egiten ditu.

Baina, gramatikaz bizkaierakoa izanarren, eibarkerak baditu bere bereiztasunak eta liburuaren azkenaldera horietara mugatzen da. Gainera, Testu zaharren artean aipatzen ditu bertako 1685eko Kopla zaharrak eta 1754ko Ordenanza Munizipalak elezinuetarakoz. Aurrerantzean,

uste dut, eibarkera idatzian aipatu beharrezkoak izango direla Franzisko Arrateren sermoiak ere, 1861-1873. urteetan Eibarko hizkeraz idatziak. Horietako bat oharrez argitaratu nuen Euskaltzaindiak Luis Villasanteri omenaldia eskaini zioenean, ikus *Iker-6* alearen 435-448. orrialdeetan.

Baina, liburuaren edukiari jarraituz, esate baterako, 14. orrialdean datorren iritzia, A. Irigoienena, nire ustez ez da hain zuzena, zeren, denborarekin euskara estandar batera joan beharra bai dugu, batasunaren bidez lor genezakeanez hizkuntzaren indarra. Jakina estandar horrek euskalkiak izan behar dituela oinarri, eta eskola-ikastola eta idazleen

eraginak eramango gaitu. Behar bada irrati-telebistak ere bai, baina hauek beren iharduna asko hobetu beharko dute, zeren gaur egun, zoritxarez, euskal irrati eta telebistan entzuten dena ez bai da eredugarri.

Ondotik, ongi dio Narbaizak, euskalkiok ahal den neurrian gordetzeaz. Freskotasuna aipatzen du. Baina zer da freskotasun hori? Nik esango nuke, eibartarri dagokigunez: joskera, aditza, esaldiak eta abar hor daudela, guk baturantz eskaini beharrezkoak. Aditzean nekeza zaigu baturako hautatua denaren jatortasunera iristea, euskara batua Nafar-gipuzkeran oinarritzen denez, eta gure sistema desberdina delako. Dena dela, denbora eskatzen digu. Baina guk ez dugu batura joskera jatorra, atzizkien aberastasuna, esaldiak eta lantegietarako teknika hitzak eskaini ezinik. Bide hortatik abiatuz, batuaren aberasgarri jokatu genuke. Horregatik esan behar dut, euskara biziko bada, ez dela gaizki Narbaiza berak ondotik agertzen duena ere, J. A. Mogelek gipuzkeraganakoa, funtsean, estandard baten beharragatik ikusten zuela. Gero, 17. orrialdean agertzen dituen Txepetxen argudioak baliagarriak direla esan nezake.

Batetik, bizkaierak bere banean, ibarrik-ibar oso nabariak ditu berezko desberdintasunak. Hor ditugu adibidez, bi liburu,

Otxandioko Iturzaetak idatziak eta Abadiñoko Untzuetak bizkaieratuak: *Urtearen domeca guztiñetaraco berbaldiac. Abade aurren Ochandianoco On Andres Iturzaetac. Eta doandigogocoac R. P. Juan Antonio de Unzueta Bizcaico eusqueran ibiniac* (Tolosa, 1894). Aldiz, gipuzkoarrak elkarren artean askoz berdina dira.

Zalantzarik ez dut gipuzkera landuagoa izatez gainera, ifarrendebaldeko nafarrerarekin baitean, euskalki guzien erdialdekoa izateak eta hiztunik gehien edukitzeak berez indartzen duela.

Eta horrek dakar gipuzkeraren bidez elkarren artean batuagoa eramango gaituen aukera. Bestalde, beti izan ditzagun gogoan, bertsolaritzak ere Gipuzkoan kokatzen dutela beren indarra, eta Bizkaiko bertsolariek ere alde hortara hurbilduz joaten direla. Hortik doa lojikaren korrentea.

Bestalde, ahoskerako sinkopa edo laburpenak guziok baztertuko bagenitu, euskalkiok argiagoak lirake elkarren artean hobeto ulertu ahal izateko.

“Dittut” erabiltzen da Bizkairik gehienez, baina “ultra-vizcaino” horiek “dodaz”-en aldekoak dira. Guk eibarren, zein bata zein bestea erabiltzen ditugu geuk igarri gabe. Hori bedori egiten dugu -gaz eta -kin deklinazioekin ere. Gainera, bizkaierako -gaz deklinabidea pluralizatzean, guk -egaz

erabiltzen dugu, Bizkairik gehi-
nean -kaz dena. Bestalde, Bizkai-
rik gehiengan "dautsat" dena,
guk "detsat" (laburturik, baina gi-
putz eraginetik datorkigun e-
hori hor dela). Beste adibide bat
dugu, lotsagabea edo lotsabakua,
guk geu konturatzeka erabiltzean.
Hor argi dago eibartarron artean
gipuzkeraren eragina.

Horien arabera, hitz asko gi-
puzkoarrak erabiltzea da beste ei-
barkeraren berezitasun bat. Ho-
rregatik ez dugu inoiz izaten
eragozpenik gipuzkoarrei ondo
ulertzeko.

Kardaberaz aipatzean ez du
zehazten zertan den "Bizkaiko
hitz egiteko era ta armonia. Bes-
teak beñ ondo, ta gauzaren ba-
tzutan bearbada obeto, izkeraren
legeak an gordetzen dituzte". Nire
ustez, bat joskera izan daitake,
Seber Altubek *Erderismos* (1929)
delakoan hain egoki adierazi zi-
gunaren arabera; bestetik, esan
dudan bezala, atzizki, esaldi eta
aditz trinkoa aberasgarri. Horiek
dira guk batura eskaini behar di-
tugunak. Oroi Eibarren "euskal-
gaizto" esaten zaiela euskara tra-
kets erabiltzen dutenei, gramatika
legeak behar bezala betetzen ez
dituztenei hain zuzen.

Liburuaren lehen parte hori
Bizkai-Gipuzkoaren artean mu-
gatzen du. Eta, jarraian, 50.
orrialdetik aurrera dakartza eibar-
keraren iritzi zuzenak, nahikoa
adibide eskainiz.

Mende hasieratik, garbizaleta-
sun ustean aranismoaren garbi-
keria sartu zen, batez ere abertza-
leen artean, eta horren eraginak
eibartarron lehendikako gutxies-
pena gehitu besterik ez zuen egin.
Erderazko maileguak baztergarri-
tzat zituzten eta gure aditz-trinko
jatorra gipuzkoarrei ulertezinez-
koa. Bestela, nola zitekean gazte-
leraz zekiten giputz euskaldunen
ulertezina?

A. Narbaizak arrazoi osoa du
mordoilokeria non-nahi nabari
dela esatean. Horretan badakigu
bakoitzak bere bururik ez duela
ikusten. Tolosa eredu? Hara ba,
guretzat "jaia" dena, haientzat
"festa"; guk "irakorri", haiek "lei-
tu"; guk "lasterka" edo "antxitxi-
ka", haiek "korrika" eta abar. Bai-
na, azaleko iritzien aurretik hobe
lasterka batean alde. Oroitzen
naiz behin Eibarren tolosar adis-
kide batekin nindoalarik eta gure
herkide bat agurtuz galdetu nioe-
nean: "Zertan diarduzu?". Alde
eta gero, tolosarraren galdea: "Zer
da "diarduzu"?". Adierazi nioen
beraien "ari zera"-ren parekoa
zela, baina guk hori beste baten-
tzat soilik erabiltzen dugula, eta
bat baino gehiago izango balitz
"diarduzue", iraganez aritzean
"ziarduzun" eta bat baino gehia-
gori buruz "ziarduen". Ni neu une
berean aritzeaz "diardut", lehena-
go aritu nintzela esatean "niar-
duan" eta abar. Ezin ulerturik gel-
ditu zen gizajoa. Beste behin,
Gabriel Arestik eraman ninduen

beste euskaltzale batengana eta harreraz agurtzean honako hau esan nion: "Honek nakartzu". Eta Arestik esan zidan: "Nakartzu", zuk asmatua da?. Erantzun nion ezetz, eibartarron aditz-trinkoan, norbera zuk beste norbaitengana eramanez aurkeztean erabiltzen genuela. Adibidez, hau da: "ni honek zuregana nakar". Eta, bere ihardespena: "Banekien era hori lege jatorrez hola izan behar zela, baina ez nuen uste inork erabiltzen zuenik". Eibartarrok bai ordea.

Deklinabideekin, holako zer-bait gertatu zitzaidan Erreteriarrekin: "Orereta gure herriko izena da" oihukatzen zutenez. Esan nioen: Jakina zuon herriko izena dela, baina beste gauza bat da "Orereta gure herriaren izena da". Alperrikakoa zen haiei bi deklinazioen desberdintasuna adieraztea, eman nizekioen adibide guziak alperrikoak izan ziren, ezin zuten ulertu, haientzat gauza bera zen. Baina, ez zen gauza bera Mitxele-*na* erreteriararentzat, ez eta bere adinetik gorakoentzat.

Herri guztiak dituzte beren berezitasunak, bai ondo zein oker edo trakets mintzatzean. Euskal Herrian naturala izan da mende honetara arteko eskolarik eza, Espainiako politikaitsuak gaztelera

soila ofizialtzat hartzeaz. Orain, horregatik, bidegintzari heldu behar diogu, herria kontutan harturik, bakoitza errespetaraziz hurbiltzera ahaleginduz, elkarren arteko istulurik sortu gabe. Horregatik hain zuzen, beharrezko genuen Antxon Narbaizaren liburu hau, eibartarrok gureganako gutxiespena baztertzeko. Oraindik adibide askoz gehiago ager genezake, baina agertzen diren horiek ez dira gutxi.

Eibarkera egoki ezagutu nahi duenarentzat hor ditugu, herri gutxi bezala, Toribio Etxebarriaren *Flexiones verbales y Lexicón del euskera dialectal de Eibar* alde batetik eta oraintsu elkarlanean burututako Eibarko aditz-*taulak* bestetik, hemen diogunaren lekuko. Gainera, ez ahaztu, literatura lanak ere baditugula eibarkeraz idatziriko liburu eta artikuluz. Euskara baturantz joan nahi duenarentzat ere, zer hoberik bere euskalki jatorretik abiatzea baino? Hortara berakin eramango ditu beste inun aurkituko ez dituen hainbat hitz, forma jator eta esaldi guzian aberasgarri.

Dena dela, desberdintasunak edonon aurkitu genezakeenez, ez onhar inori iseka eta trufa egiterik. Maiz esana dugunez: euskararik ederrena, erabiltzen dena.

J. San Martin

MUJIKA, Luis Mari, *Ladix Petrirenekoa*. Erein argit. 208 or.

Ladix Lizarbeko ergela da nobela osoaren giltzarria, bere inguruan eta beroni dagokionez agertzen dira ia gertakizun guztiak. Petrirena baserriko Ximona andrearen eta Akerretako On Orentzio apaiz osabaren fruitua da gure Ladix.

Lizarbeko On Benjamin apaiza herriko zenbait pertsonen fedearen faltagatik berezko fedea galtzearen prozesuan dago. Fedea galtzearekin batera herrian bertan sortu berria den izurria behiazlenda garbitzen hasia dago, Joantoreneko behia izanez, egin eginean ere, lehenengoetarikoa hiltzen. Izurria duten behiak hotzikaraz eta adur-jarioz jartzen dira heriotzak akabatu arte, Lizarbe izurri berri horren gune nagusi izanez. Honekin amaitzekotan, herriko albaiariak herriko ikuiluak kareztatzeko agindua ematen du, erremedio honek duen eraginkortasuna zalantzan jarri arren.

Urte hartan, Sorkoin ondoko Santa Luziaren ermitaren garbiketara egitea Amantziaren familiari dagokio. Normalean Amantzia da garbiketara horretaz arduratzen dena, baina, arratsalde batean bere alaba Maria Lurdesi bere orde ermitara igotzeko eskatzen dio. Behin ermitan, Santaren irudiari hautsa kentzen zion bitartean ezezagun batek bortizki bortxatzen du, elkarren artean

sortutako indarra fisikoaren ondorioz konortea galduz. Maria Lurdesek, konortea berreskuratzean, Santa Luziaren irudia desagertu dela ohartzen da, bere bortxaketaren lotsaz ihes egin duela pentsatuz. Honek ermita utzi duenerako Ladixek ardiak Sorkoin berditik etxera jaisten zituen.

Ladixek, egunero, ardiak etxera jaisten dituenean Migeltxo lagun itsuaren etxetik pasatzen da. Egun hartan, Migeltxo atarian ez dagoela ikustean, gaztainadiko bidea hartu du. Baina, bat batean, zuhaitzetatik datorren hots berezi bat aditzerakoan ardiek arrapaladan ihes egin dute. Ladix, harrituta, gaztainadiko ezkeraldera begiratu, eta gaztainondo handi baten adarretatik ezohiko argi disdiratsu bat ikusi du eta horrekin batera berak bakarrik entzun dezakeen ahots bat aditzen dela ohartu da. Ahots hark Santa Luziaren izenean hitzegiten dio. Harek esaten dio izurria desagertzeko Lizarbeko jendeak penitentzia egin behar duela, eta bitartean, Sorkoinen azalduko dela ostegunero herria haruntza errezatzen eta penitentzia egitera joan dadin. Gure Ladixek mezu hura harriduraz jasotzen du, eta zorabiatuta bezala lurrera erortzen da konortea galduz. Arrateko Maria gaztainadirantz abiatzen denean Ladix gaztainondo baten azpian kausi-

tzen du. Emakumea zuhaitzera hurbiltzean Ladix joanda dagoela ohartzen da, eta Ximonarengana abiatzea gertatukoaren berri ematera erabakitzen du. Denbora gutxian Ladixi Ama Birjina edo Jesukristo azaldu zaiolakoaren berria herrian zehar zabaltzen da, On Benjamini ere mirari horren berri iritsiz. Orduan, herri gehiena gartzainondo inguruan biltzen da berria bermatzeko asmoz, eta hara non, Ladix norbaitekin hitzegiten ikusi duten, Santa Luziarekin, alegia.

Mirari hau ikusita eta Lizarben izurria dela eta, prozesio bat antolatzea erabakitzen dute izurri horretaz libratu ahal izateko. Egunak joan, egunak etorri, Ladixek bere lehendabiziko miraria egiten du, Anbroxi amonaren ahuntza heriotzatik bizitzara bueltatuz. Herrian mirariaren berria azkar hedatzen da, albiste horren berri ongi jaso ez arren. Ahuntza bizira itzultzen badu zergatik ezin ditu Lizarbeko behiak izurritik libratu? Handik gutxira bere lagun Mieltxoren txakurrarekin bigarren miraria egiten du, bertako ez fededunen haserre bizia zuzpertuz. Ez dute mirari horien zergatia ulertzen. Gizonezko gehienek mirarien berri jakitean antzeko erreakzioak isladatzen dituzte. Amantzia erretoretzera doa mirari berriaren albistea On Benjamini ematera.

On Benjamin albiste honen be-

rri jasotzean pentsati geratzen da herrian jendeak ez baitu miraritan baino pentsatzen. Eta nolabait, Lizarbeko apaizaren zantzak areagotzen joaten dira, bertako jendeak mirarien aurrean isladatzen dituen portaerak ikusita. Orduan, gertatutako guztiari argitze bat ematekotan On Benantzioarengana joatea erabakitzen du, Lizarbeko jendeak Jainkoaz zerbait behar duenean soilik oroitzen direlako, hots, Jainkoa tratalaritzat daukate. Jarrera magiko honek On Benjamini fedea gehiago itzaltzen du, urte askotan sinesmena sendo mantentzen saiatu arren.

On Benjaminek, Benita, bizitzak zigortutako herriko andre bat, aitortzaile dauka. Honi federik ezaren sekretua jalgi zionetik lasaigo dabil. Fedea galdu arren ofizioko otoitzak esaten jarraituko du apaizak Lizarbe herriak ilusiorik gal ez dezan.

On Benjaminek On Benantziori ostegunean prozesio egunean bere partez Santa Luziaren ermitara igo dadila mesedea eskatzen dio. Hala eta guztiz ere, gertaera horrek zenbait herritarren erreze-loak piztuko ditu. Prozesio Sor-koinera iristean Ladix gartzainondopean belaunikaturik otoitzean hasten da. Herriko jendea, miraririk eza ikusita, oihuka hasten da Santak Lizarbetik izurria atera dezan, baina otoitz horiek alferrika-koak suertatzen dira. Honek mes-

fidantzako susmoa hedatzen du Ladixek egindako mirariak zailantzan ezarritz.

Handik hiru astetara, Ubillosko Klementek bereazienda gutxitzen hasia dagoela ikusita, Larretara joaten da irudigile bati ermitako Santa Luziaren zurezko estatua egin dezan agintzeko. Baina, hurrengo egunean —beste behi bat hiltzean— irudia amaitu gabe etxera eramatea erabakitzen du. Klemente Ladixen bila joaten da eta, bortizki, irudi horren aurrean miraria gerta dadila derrihortzen du, baina huts suertatzen da lehia. Klementek, haserre biazian, Santa Luziaren irudia aizkoraz txikitu ondoren Ladixerekin bukatzea planifikatzen du, bi tiro betartean hustuz. Supituki, izurritz jota zeuden behi guztiak zutitzen dira, izurria Lizarbetik erabat desagertuz. Apaizari galdutako fedea bere barnean berpizten zaio, Ladixi gertatukoaren eskerrak emanez. Honen ondorioz, herriko jendeak Ladix Santa Luziaren aldarapean ehorztea erabakitzen du, santu bat izango balitz bezala.

Berriz, Santa Luziaren ermitan bortxatutako Maria Lurdes gazteak bortxaketaren berri amari ematen dio. Amak ez du berri hori ongi hartzen, eta haurdunaldi horren berri herrian zehar zabaldu baino lehenago belar-errezeta bat bilatzen du guzti horrekin amaitu ahal izateko. Maria Lurdesek

amaren intentzioak somatu bezain pronto Lizarbetik ihes egiten du. Haurra jaiotzerakoan Santa Ana komentuko atarian uzten du. Handik aste batetara, eta amata-sunaren sekretua ongi ezkutatu, postulante gisa sartzen da komentu horretan bere semearen zaintzaz ezkutuan arduratu ahal izateko. Lizarben ez zuten inoiz albiste horren berri izanen.

Gaiaren aldetik ezingo dugu esan gai nagusi baten inguruan osaturiko nobela denik. Ez dago gai zehatzik, ohitura koadro desberdinen kontaketa da, koadro desberdin hauei nolabaiteko batasuna Ladixek ematen diela. Bada-go, hala nola, korapilo edo trama arin bat Ladixen mirarrietan, baina hauek ere sakabanaturik daude oso, nobelako ataletan zehar.

Nobelan isladatzen den giroa funtsean, Primo de Rivera, diktadorearen garaiko baserritarren sinesmenetan oinarritzen da. Bate-tik, erlijio kutsukoa; eta bestetik, mitologiaren inguruan hedatzen dena. XX.mendearen haserako Euskal Herria aurkezten digu. Euskal Herria baserritar eta menditarra aurkezten digu. Gizarte arazoak ere isladatzen dira, hots, gizarte-mailaketa horretan dagoen ierarkia: herri xumea, azien-da handiko nagusiak, erretorea, tratalaria, al baitaria..., eta, batez ere, erlijioaren alde magikoa.

Esan daiteke, narrazioaren denbora eta fikzioarena ia batera

dihoaztela nobelan zehar gertae-
ren kontaketa nahasian suertatu
arren. Fikzioaren kontaketa ger-
tatzten den momentuan egiten da.
Narrazioa jarraikakoa eta zuzena
bada ere, fikzio mailan, noiz edo
noiz, etenak ematen dira iragane-
ko gertakizun batzuk kontatzeko.
Nahasketa honetan posibilitate
guztiak ematen dira, irakurle ba-
koitzaren irudimena laguntzen
duenaren arabera, hots, kontake-
ta bat hasten da (adibidez, Ladi-
xen inguruan suertaturiko gerta-
kizunak), eta kontaketa honetan
narrazioa eta fikzioa paraleloak
dira, baina ondorengo atalean
kontaketa berarekin jarraitu be-
harrean moztu egiten da. Biga-
rren kontaketa amaitzen denean,
lehen etenarekin jarraitzen du
batzuetan, eta besteetan, hiruga-
rren kontaketa berri bati hasiera
ematen dio. Gertakizun hauek be-
raien artean nolabaiteko lotura
izan arren, gaiaren arabera hiru
istorio ezberdinetan bana dai-
tezke:

1.- Ladixen inguruan suertatu-
riko gertakizunak, mirariak direla
eta.

2.- Maria Lurdesen bortxaketa
eta horren barnerapena Santa
Anako komentuan.

3.- On Benjamin fedea galtzea-
ren prozesua, eta horren berres-
kuratzea.

Gertakizunak linealki aurre-
ratzen dira. Gertakizunak naha-
sian badaude ere, kontraera ba-

koitzak linealki aurreratzen du.
Dena den, narratzaileak ematen
dizkigun denbora xehetasunak
nahiko ilunak dira, gertakizun
batzuetatik besteetara igarotzen
den denboraldia ez digu garbi
adierazten: "Hiru bat aste igaro
dira..." (192. or.).

Baina, bada beste zenbait xe-
hetasun nobelan igarotako denbo-
raldia zenbatekoa den, gutxi gora
behera, adierazten diguna: Nobe-
laren hasieran Maria Lurdesen
bortxaketa suertatzen da, eta no-
belaren bukaeran Maria Lurdesek
haurra izan duelaren aipamena
egiten da. Honen arabera, esan
daiteke mirariak gertatzen hasi
zirenetik Ladixen heriotzaraino
hamar bat hilabete igarotzen di-
rela.

Narratzailearen aditz-denbora-
ren erabilkera nahasian azaltzen
da. Gehienetan, orainaldia erabil-
tzen du, baina, besteetan lehenal-
diko gertaeraren bat aipatu beha-
rra dagoenean lehenaldia darabil.
Bi denbora hauek oso garbi mar-
katuak agertzen dira nobelan ze-
har. Baina nagusitzen den aditz-
denbora oraina da, eta aditza,
gehienetan, orainaldian egiten
du. Aditzen erabilera bikoitz hau
etengabe agertzen zaigu nobelan
zehar.

Beste aldetik, santuen egunak
erabiltzen ditu egunak edo sa-
soiak aipatzeko. Adibidez: San
Lorentzo, San Martin... Txori-mo-
tek ere urte-sasoiaeren informa-

zioa ematen dute. Urte-sasioak estuki erlazonaturik daude nobelaren garatuko diren gertakizunekin, hau da, neguaren etorrerak Ladixen heriotza isladatuko du, nolabait. Bakarrizketetan denboraren ikuspegi subjektiboa atzematen da.

Fikzioa Nafarroako Lizarbe herrian suertatzen da, lekua egiaztagarria ez izanez. Mapan begiratzen badugu, ikus daiteke Santa Luziaren ermita handik gertu kausitzen dela, eta ingurutik Urederra ibaia pasatzen dela.

Nobelaren fikzioa nekazal giro batean kokatzen da. Lizarbe herriko zenbait baserrien izenak aipatzen dira: Amillene, Urkieta, Bas-tagillenea, Eguzkibegi... besteen artean. Mendiz inguratutako herribat da, bailara batean, alegia.

Narratzailea behin bakarrik ateratzen da Euskal Herritik: Madrilera joan den Maria Lurdesen senargaiaren kasuan. Gerò senargai Lizarbera itzultzean Gaztelako zenbait herritik pasatzen da, euskararen mugak nolabait isladatuz.

Fikzioa lau eskenatoki ezberdinetan, batez ere, garatzen da:

1.- Santa Luziaren ermitan. Bortxaketaren eskenatokia eta bertako emakumeen biltokia.

2.- Tabernan. Herriko gizonen

koen biltokia, eta zenbait eztabaiden sorgunea.

3.- Gaztainondoan. Lehendabiziko mirariaren agerlekua eta Santa ikusteko lekua. Sorkoin aldeko gaztainadia mirariaren agerleku eta Ladixen heriotzaren lekuko da.

4.- Ikuiluan. Zorigaitzaren sorlekua, izurriaren tokia.

Euskal Herri erruralaz hitz egiten zaigu. Lekuak emeki-emeki pertsonaiekin batera azaltzen zaizkigu. Mujikaren narratiban ohikoak diren paisaiak deskribatzen dira.

Nobelan azaltzen diren lekuak mota askotakoak dira: kanpoakoak, barrukoak, leku magikoak... Leku horiek gertakizunen araberakoak izaten dira. Lekuen deskripzioen zehaztasunak hain bitxiak dira ezen leku horietan deskribatzen diren paisaiek guztiz errealak dirudite. Irakurlari errealitate-sentsazioa sortarazi nahi zaio, nobelaren suertatzen diren gertakizunak, biziki, hurbilduz.

Ladixen ergeltasuna leku magikoekin lotzen da, leku subjektiboak izakerara ongi egokitzen direla. Eleberriaren alde gatazkatsuena apaizaren fede galtzean datza, eta horrek narrazio osoari originaltasun bizia dauka. Asko pentsatzeko eleberria da.

Maita Zulaika